

Rizikos valdymas draudimo įmonėse

Šiame darbe nagrinėjami rizikos valdymo modeliai, taikant atvejų studijų tyrimo metodą, įvertintas galimų rizikos reikalavimų (Mokumas II) poveikis Lietuvos draudimo rinkos dalyvių veiklai ir šio tyrimo pagrindu parengtas Mokumas II hipotetinių poveikių modelis.

Raktiniai žodžiai: draudimas, rizikos valdymas, mokumas, modelis.

Applying case study research method this paper analyzes risk management models, evaluates the possible effects of risk requirements (Solvency II) on the activity of Lithuanian insurance market participants and based on the research the Solvency II hypothetical influences model is formed.

Keywords: insurance, risk management, solvency, model.

JEL Classifications: G22/G32/G29/C53.

Įvadas

Saugumo jausmas yra vienas iš pagrindinių žmonijos gerovės elementų. Saugumo jausmui užtikrinti reikalingos draudimo įmonės bei draudimo tarpininkai. Plėtojantis rinkos santykiams draudimas be draudiminės paskirties – užtikrinti apsaugą nuo stichinių ir kitų nelaimių – tapo ir komercine pelno siekiančia veikla, o draudimo įmonės – svarbiomis finansinėmis institucijomis. Draudimo verslas rinkos ekonomikoje yra svarbus ūkinio aktyvumo stimuliavimo veiksnys, sudarantis visiems rinkos dalyviams vienodas teises, suteikiantis psichologinę motyvaciją užsiimti verslu, gauti pelną ir norą rizikuoti (Ефимов, 1996). Ekonominiu požiūriu, draudimas atlieka turto, pajamų

ir kredito išsaugojimo funkcijas, apsaugo nuo nuostolių arba juos sumažina, taip pat yra svarbus kapitalo rinkos investuotojas, moka mokesčius biudžetui. Socialiniu požiūriu, draudimas vertinamas kaip žmonių gerovės palaikymo ir turtinių skirtumų mažinimo priemonė. Dėl draudimo išskirtinio vaidmens šalies ekonomikoje svarbu užtikrinti draudimo veikla užsiimančių įmonių stabilumą. Rizikos valdymas, esant netikrumui dėl ateities, rinkos sąlygų kaitai, konkurencijos intensyvėjimui, tam pa neišvengiamu kasdienybės elementu, kad būtų sėkmingai vykdoma draudimo veikla. Draudimo įmonių stabilumui užtikrinti siekiama taikyti rizika grįstus reikalavimus mokumui bei kapitalo pakankumui. Dėl to, kad anksčiau priimti ir dabar taikomi draudimo įmonių moku-

Eugenija BUŠKEVIČIŪTĖ – socialinių mokslų daktarė, Vilniaus universiteto Kauno humanitarinio fakulteto Finansų ir apskaitos katedros docentė. Adresas: Muitinės g. 12, Kaunas. Tel.: (37) 422 926. El. p. eugenija.buskeviciute@gmail.com

Audronė LEŠKEVIČIŪTĖ – magistrė, Vilniaus universitetas, Kauno humanitarinis fakultetas, Finansų ir apskaitos katedra. Adresas: Muitinės g. 12, Kaunas. Tel.: (37) 422 926. El. p. audrone.leskeviciute@gmail.com

mo reikalavimai Mokumas I nebeatitinka šių dienų situacijos, tampa būtina sukurti naujus, rizikos valdymu grįstus, mokumo reikalavimus. Europos komisijos (EK) parengtuose rizikos reikalavimuose (Mokumas II) yra atsižvelgiama į visų draudimo rinkos dalyvių interesus, orientuojamasi į perspektyvinį visų rizikų įvertinimą ir efektyvų rizikų valdymą draudimo įmonės viduje. Įvertinant didelę draudimo veiklos įtaką valstybei, visuomenei, žmonių gerovei, numatant, kad pasaulis nuolatos tobulėja ir vis didėja kuo tikslesnės ir išsamesnės informacijos apie nagrinėjamą objektą poreikis, svarbūs tampa rizikos valdymo draudimo veikloje įvairiapusiški tyrimai.

ES naujoji direktyva Mokumas II nėra pradėta įgyvendinti. Ne tik Lietuvos, bet ir ES šalių draudimo rinkos dalyviai tik pradeda ją nagrinėti. Galimų rizikos reikalavimų (Mokumas II) poveikių draudimo rinkai ir jos dalyviams ištyrimo lygis yra menkas bei sisteminiu požiūriu nenagrinėtas. Šių poveikių įvertinimas yra aktuali mokslinė problema. Atskirus draudimo veiklos rizikos momentus bei mokumo reikalavimus bendru požiūriu nagrinėjo šie mokslininkai: G. E. Rejda, C. A. Williams, Jr., B. B. Илaxов, J. Čepinskis, D. Raškinis, V. Rutkauskas, L. Belinskaja, A. Garškienė, M. Schieg, Ch. Culp, A. Linartas ir kt.

Darbo mokslinį ir praktinį naujumą sudaro rizikos identifikavimas taikant ES reikalavimus draudimo įmonių mokumui, Mokumas II galimų poveikių draudimo veiklai tyrimo instrumentarijus parengimas ir šio tyrimo pagrindu Mokumas II galimų hipotetinių poveikių modelio Lietuvos draudimo rinkos dalyvių veiklai parengimas.

Tyrimo tikslas – įvertinti rizikos valdymo sąlygas bei mokumo reikalavimus ir pateikti galimus Mokumas II poveikius Lietuvos draudimo rinkos dalyvių veiklai.

Tyrimo uždaviniai:

- įvertinti rizikos sampratą ir jos valdymo aspektus;
- parengti galimų rizikos reikalavimų (Mokumas II) poveikių draudimo veiklai tyrimo instrumentarijų;
- įvertinti galimų rizikos reikalavimų (Mokumas II) poveikį draudimo rinkos dalyviams Lietuvos sąlygomis, taikant atvejų studijas, bei parengti šių poveikių modelį.

Tyrimo **objektas** – draudimo verslo rizika.

Tyrimo **metodai** – sisteminė mokslinė literatūros analizė, apklausos metodas, grupavimas, palyginimas.

Rizikos samprata, klasifikavimas

Rizika mokslinėje literatūroje apibrėžiama ir vertinama įvairiai. Tačiau pirmine ir prigimtaine rizikos prasme yra laikomi pavojus ir grėsmė. 1 lentelėje pateikiami nagrinėtoje literatūroje autorių nurodomi rizikos apibrėžimai.

Praktiškai visi autoriai (G. E. Rejda, C. A. Williams, Jr., B. B. Илaxов, J. Čepinskis, D. Raškinis, V. Rutkauskas, L. Belinskaja) savo darbuose pabrėžia, jog vieno vieningo rizikos apibrėžimo pateikti negalima. Dėl to egzistuoja rizikos sampratos įvairovė. Dažniausiai apibrėžimuose rizikos sąvoka turi neigiamą atspalvį – pavojus ir grėsmė, tačiau kai kurie autoriai nusako ir teigiamų rezultatų atsiradimo galimybę (A. Garškienė, M. Schieg). G. E. Rejda (1998) taip pat apibrėžia riziką kaip netikrumą dėl nuostolių atsiradimo, t. y. jie gali atsirasti, bet gali ir neatsirasti, tačiau savo apibrėžime teigiamo rezultato atsiradimo galimybės jis konkrečiai neįvardija ir palieka tai nutylėjimu. C. A. Williams, Jr.

1 lentelė

Rizikos samprata

Autorius	Apibrėžimas
A. Garškienė (1997, p.6)	Rizika – tai veiksmo, įvykio ar atsitikimo neįsėjamumas, lydimas galimų nuostolių arba naudos.
G. E. Rejda (1998, p. 5)	Rizika – tai netikrumas dėl nuostolio atsiradimo.
C. A. Williams, Jr. (1985, p. 6)	Rizika – tai rezultatų, galinčių pasirodyti per tam tikrą laikotarpį, įvairovė.
Ch. Culp	Rizika yra apibrėžiama kaip galimybė, kad nenumatyti įvykiai įvyks, o tikėtini neįvyks, jei bet kokiu iš paminėtų atvejų yra sąlygojamas nepalankus rezultatas.
<i>The Risk Management Guide</i> žodynas www.ruleworks.co.uk/ ...	Rizika – tai didelė ar maža tikimybė, kad tam tikras pavojus sukels žalą ar nepalankų rezultatą.
Tarptautinių žodžių žodynas (2001, p. 857)	Rizika – ryžtas veikti, žinant, kad yra tikimybė nepasiekti tikslo, arba ryžimasis nesimti apsunkinančių priemonių, reikalingų galimiems neigiamiems atsitiktinių aplinkybių padariniams neutralizuoti, tikintis, kad tų padarinių nebus.
Draudimo informacinis portalas www.draudimas.info	Rizika – tikimybė draudimui įvykti.
B. B. Шахов (2003, p. 215)	Galimas neigiamas nukrypimas nuo planuotų ir faktinių rezultatų, t. y. nepageidaujamo rezultato pavojus yra vadinamas rizika .
J. Čepinskis, D. Raškis (2005, p. 24)	Rizika gali būti apibrėžiama kaip: nuostolių atsiradimo tikimybė, netikrumas, dispersija nuo matematinio vidurkio, tikimybė, kad faktinis rezultatas nesutaps su laukiamu.
V. Bagdonas (1996, p. 21)	Rizika suprantama kaip galimybė patirti kokį nors negerą įvykį, tikimybė, grėsmė patirti nuostolį.
L. Belinskaja ir kt. (2001, p. 11)	Rizikos samprata gali būti įvairi. Rizika – tai nelaimingo atsitikimo galimybė, pavojų derinys, nenusėjamumas, neprognozuojamumas, netikrumas dėl nuostolių, nuostolių galimybė.
V. Rutkauskas (2001, p. 10)	Rizika – tai galima netektis, kurios mastai priklauso tiek nuo nepalankaus įvykio galimybių, tiek nuo to poveikio recipientų atsako būdo bei aplinkos įtakos poveikio procesui.
M. Schieg (2006, p. 78)	Teorijoje rizika apibrėžiama kaip teigiamas ar neigiamas kintamojo nukrypimas nuo jo tikėtinės reikšmės. Praktikoje dažniausiai tai yra neigiamas rezultatas.

(1985), riziką nusakydamas kaip rezultatų įvairovę, taip pat konkrečiai neapibrėžia, ar laukiami rezultatai gali turėti teigiamą atspalvį.

Kai kuriuose apibrėžimuose griežtai akcentuojamas tik neigiamų ir nepageidaujamų rezultatų atsiradimas: nepageidaujamo rezultato pavojus – B. B. Шахов; galimybė patirti kokį nors negerą įvykį, tikimybė, grėsmė patirti pavojų – V. Bagdonas; didelė ar maža tikimybė, kad tam tikras pavo-

jus sukels žalą ar nepalankų rezultatą – *The Risk Management Guide* žodynas.

Kituose apibrėžimuose rizika apibūdinama kaip nepatikimos, nenusėjamos aplinkos išraiška. L. Belinskaja (2001) tai įvardija kaip pavojų derinį. Nenusėjamose aplinkose gali egzistuoti daugybė suvokiamų ir nesuvokiamų pavojų ir grėsmių. Tarptautinių žodžių žodyne aplinkos neapibrėžtumas įvardijamas kaip žinojimas, kad yra tikimybė nepasiekti tikslo. Šis api-

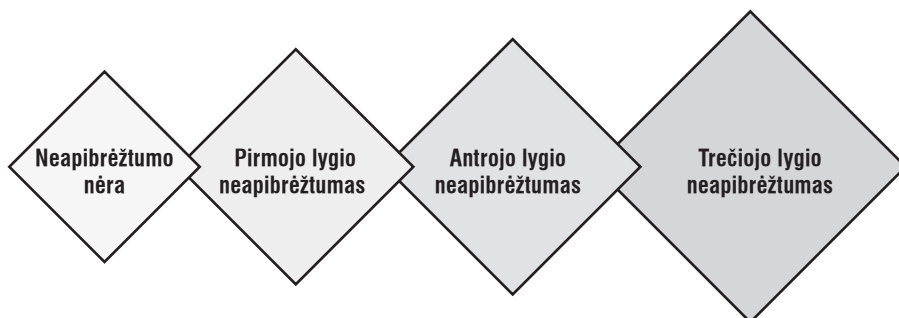

1 pav. Rizikos sąvokos reikšmės (pagal *Stanford Encyclopedia of Philosophy*)

brėžimas taip pat nusako riziką ne tik kaip sąlygojamą, sukliamą konkrečių veiksmų, bet ir riziką, sąlygojamą veiksmų nesėdimmo, neveikimo, tikintis, kad nepalankūs įvykiai nesirealizuos. Veiksmų nesėdimmas nėra tinkamas elgesys tokiu atveju, nors stengtis apsisaugoti nuo visų apskritai įmanomų rizikų taip pat yra netikslinga. Ch. Culp, J. Čepinskis, D. Raškinis, apibrėždami riziką, numato faktinių ir tikėtinų rezultatų nesutapimo galimybę, taip pat galimybę, kad laukti įvykiai nebūtinai įvyks.

1 pav. pateikta rizikos sąvoka pagal *Stanford Encyclopedia of Philosophy* vertinimus. Šiuo atveju rizika suvokiama kaip nepageidaujamo įvykio (gali įvykti arba neįvykti) priežastis, tikimybė, tikėtina vertė ir sprendimas dėl rizikingos situacijos.

Autorių nuomone, rizika yra nepageidaujamo įvykio tikimybė, o draudimo veiklos riziką galima apibūdinti taip: nepageidaujamo draudiminio įvykio tikimybė (šis apibūdinimas beveik atitinka draudimo informaciniame portale pateiktą sampratą). Šiame trumpame apibrėžime atsispindi

2 pav. Rizikos dydžio priklausomybė nuo neapibrėžtumo

Pastaba: Sudaryta, remiantis J. Čepinskis, D. Raškinis (2005).

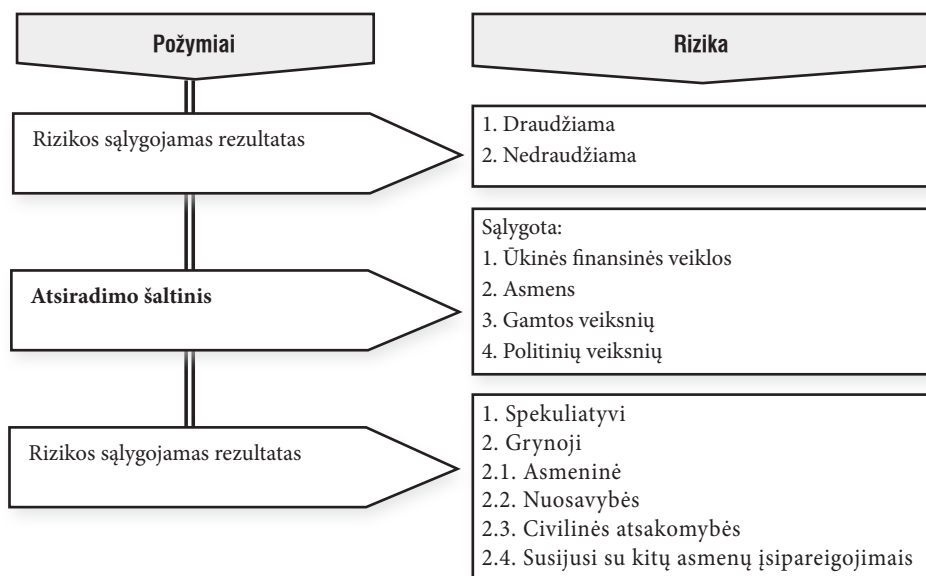
svarbiausi rizikos momentai konkrečioje veikloje, o detalesnė informacija yra reglamentuojama, t. y. tikėtini nepageidaujami įvykiai nurodomi šalies normatyviniuose dokumentuose, draudimo sutartyse ir draudiminių įvykių ar rizikos klasifikacijose.

Kad ir koks būtų vartojamas rizikos apibrėžimas, svarbiausia yra neigiamų rezultatų atsiradimas dėl ateities neapibrėžtumo, o neigiami rezultatai atsiranda kaip vienos ar kelių priežasčių pasekmė. Neapibrėžtumas – tai abejonės, netikrumas dėl ateities (susiję su žmogaus menku gebėjimu nuspėti ateitį, nes dalykus, laiko požiūriu esančius arčiau, suvokiame tiksliau nei tuos, kurie dar tik įvyks ateityje), dažnai žinios bei pasaulio pažinimas, kurie yra nepakankami. 2 pav. pavaizduota, kaip didėjant neapibrėžtumui didėja rizika.

Esant pirmojo lygio neapibrėžtumui, tikėtini įvykio rezultatai bei šių rezultatų

atsiradimo tikimybės yra žinomos ir žinomus dydžius įvertinti galime, esant trečiojo lygio neapibrėžtumui, nežinodami nei rezultatų, nei tų rezultatų atsiradimo tikimybės, nieko apie įvykį nustatyti negalime.

Esant antrojo lygio neapibrėžtumui, žinomi tik tikėtini rezultatai, tačiau jų tikimybės nėra žinomos. Taip pat svarbu paminėti tą atvejį, kai yra tiksliai žinoma, kad įvykio rezultatas bus neigiamas – neapibrėžtumo nėra – rizikos nėra. Anot J. Čepinskio (2005), „Rizika egzistuoja tada, kai yra neapibrėžtumas dėl galimo rezultato, t. y. rezultatas gali įgauti bent dvi skirtingas reikšmes.“ Netikrumas reiškiasi įvykio galimybe / tikimybe ir rizikos laipsniu (rizika: maža, vidutinė, didelė ir pan.). Matematiškai netikrumas apibrėžiamas intervalu $[0; 1]$. Šio intervalo kraštinės reikšmės: 0 – įvykis neįmanomas; 1 – 100 proc., kad įvykis įvyks.

3 pav. Rizikos rūšys

Pastaba: Sudaryta, remiantis J. Čepinskis, D. Raškinis (2005); D. Laskienė (2003); A. Garškienė (1997); L. Belinskaja (2001); G. E. Rejda (1998); C. A. Williams Jr. (1985).

Norint pašalinti ar minimizuoti riziką, ją galima valdyti taikant įvairias priemones ir metodus. Rizikos valdymo efektyvumas gali būti padidintas tinkamu rizikos identifikavimu, rizikos struktūros nustatymu, suklasifikavimu į rūšis. Tada kiekvienai rizikos rūšiai valdyti gali būti taikomi atitinkami valdymo metodai. Kiekvieno ūkio subjekto vykdomai veiklai būdingos specifinės rizikos. Tinkamas rizikų klasifikavimas ir vertinimas turi didelę reikšmę rizikos valdymo proceso sėkmingumui. Rizika į rūšis, atsižvelgiant į draudimo veiklos specifiką, gali būti klasifikuojama pagal tam tikrus požymius (3 pav.).

3 pav. suklasifikuota rizika pagal daugelio autorių siūlomus požymius. Pažymėtina, jog draudimo veiklos riziką realiame gyvenime galima sutikti pagal bet kurį požymį, o ne tik pagal galimybę apsidrausti, nes draudiminių įvykių spektras Lietuvoje ir ypač užsienio šalyse yra platus.

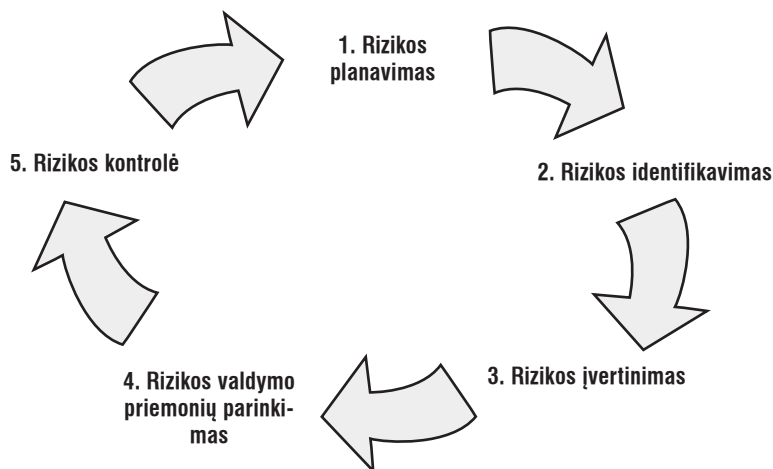
Rizikos valdymo modeliai

Rizikos valdymas bet kurio ūkio subjekto veikloje leidžia nustatyti rizikingiausias sritis ir į jas sutelkus dėmesį priimti atitinkamus sprendimus prognozuojant ateitį. Rizikos valdymas yra ūkio subjektų veiksmams, apimantys procedūrų ir priemonių, skirtų nuostolio atsiradimo tikimybei ir (arba) įvykio metu atsiradusių nuostolių sumažinimui, numatymą ir įgyvendinimą (Čepinskis, Raškinis, 2005).

Draudimo veikloje yra pardavinėjamas saugumas bei rizikos prisiėmimo paslauga – draudimas. Čia rizika gali realizuotis, pvz., atnešdama finansinius nuostolius arba ne. Draudimo subjektas yra fizinis ar juridinis asmuo, kuriam egzistuoja rizika dėl nesaugumo. Draudimo sutartyje konkrečiai nurodoma, kas ir kam turi atsitikti, kad draudimo išmoka būtų išmokama. Rizika ir jos tikimybė kinta laike. Rezul-

		NETEKIMŲ DAŽNUMAS	
		MAŽAS	DIDELIS
NETEKIMŲ NUOSTOLINGUMAS	DIDELIS	I Mažo dažnumo, didelio nuostolingumo <ul style="list-style-type: none"> ▪ Dauguma žemės drebėjimų ▪ Cunami ▪ Svarbiausių klientų bankrutavimas 	II Didelio dažnumo, didelio nuostolingumo <ul style="list-style-type: none"> ▪ Produkcijos brokas ▪ Gydytojų aplaidumas
	MAŽAS	III Mažo dažnumo, mažo nuostolingumo <ul style="list-style-type: none"> ▪ Smulkios vagystės ▪ Automobilių apgadėjimas 	IV Didelio dažnumo, mažo nuostolingumo <ul style="list-style-type: none"> ▪ Avarijos ▪ Atsargų sumažėjimas

4 pav. Rizikos sąlygotos žalos ir netekimų prioritizavimo modelis

5 pav. Rizikos valdymo etapų modelis

tatyvus rizikos valdymas yra naudingas veiklai planuoti ateityje, nes leidžia tiksliau išreikšti riziką. Dėl to galima numatyti, kokius nuostolius ateityje ji gali sukelti. Rizikų prioritetams numatyti rekomenduojama 4 pav. pateikta schema. Kad ir kokios rūšies rizika bebūtų, jos sukelti netekimai pateks į kurį nors vieną šios schemos kvadrantą.

Šis mažo ar didelio dažnumo, mažo ar didelio nuostolingumo modelis gali būti taikomas visų tipų rizikoms. Straipsnio autorės mano, kad šis modelis žalos ir netekimų prioritetams nustatyti yra efektyvus, nes į keturis kvadrantus patenka visos įmanomos žalos ir netekimai su savitais nuostolingumo ir pasitaikymo dažnumo dydžiais. Tokiu būdu nei vienas netekimas ar žala organizacijoje negali likti nepastebėti. Organizacija, turėdama bendrą svarbiausių ir ne tokių svarbių netekimų paveikslą ir norėdama panaikinti (sušvelninti) rizikų poveikį, turėtų atsižvelgti į rizikas tokia tvarka: II, I, IV ir III kvadrantų rizikas. Išskiriant svarbiausias gresiančias rizikas, sutaupoma daug laiko ir užtikrinamas ūkio subjekto, iš jų ir draudimo

įmonės, veiklos efektyvumas. Pastanga apsisaugoti ir išvengti visų įmanomų rizikos rūšių nėra tikslinga, o kai kuriais atvejais dėl jos gali atsirasti net nekontroliuojama padėtis.

Daugelis autorių (D. Laskienė, C. Arthur Williams Jr., Ch. Culp), nors ir skirtingomis formuluočėmis, dažniausiai išskiria, kad rizikos valdymo procesą sudaro penki pagrindiniai etapai, kurie yra glaudžiai tarpusavyje susiję (5 pav.).

Pradžioje organizacija planuodama sudaro sąlygas rizikai valdyti (numato atsakingus asmenis, veiksmų sekas ir pan.). Po to rizika identifikuojama, įvertinama ir parenkamos tinkamos jos valdymo priemonės bei procedūros. Rizikos kontrolė apima visus valdymo etapus. Jos metu fiksuojami nukrypimai nuo reglamentuotų sąlygų, kurie įvertinami prasidėjus kitam valdymo ciklui, arba koregavimai operatyviai vykdomi to paties ciklo metu. Rizikos valdymas yra kolektyvinis darbas, kurį nuolat turi atlikti vidaus ir išorės specialistai.

Tik reguliariai ir nuolat atliekamas šis procesas gali pateikti teigiamų rezultatų.

Rizikos valdymo etapų turinys

1. Rizikos planavimas	Planavimas – tai organizacijos pasirengimas rizikos valdymui, kurio metu yra nustatomos veiksmų sekos, asmenys yra atsakingi už tam tikras sritis, sudaromos sąlygos nuolatiniam išorinių ir vidinių duomenų, reikalingų rizikos valdymo procesui stebėti ir tobulinti, rinkimui.
2. Rizikos identifikavimas	Pagal statistinę informaciją, praeities duomenis, praktines žinias sudaromas grėsmių sąrašas. Tokiu būdu grėsmės gali būti sugrupuotos į grupes, priklausomai nuo to, kokias grupių veiklos sritis grėsmės veikia ir kokių gali turėti didžiausių neigiamų pasekmių. Šie sąrašai turi būti nuolat peržiūrimi ir papildomi. Svarbu, kad nustačius problemas būtų galima pereiti prie konkrečių veiksmų.
3. Rizikos įvertinimas	Tai tikimybės nustatymas, kad konkreti grėsmė gali paveikti konkrečias veiklos sritis ir sukelti nepageidaujamus padarinius. Rizikos įvertinimas gali būti kokybinis – rizika vertinama ne skaičiais ar procentais, bet tik sąvokomis (maža, vidutinė, didelė) ir dėl to tikslių rezultatų nėra pasiekiami ir kiekybinis – sudėtingas metodas, kuriuo gaunami tikslūs duomenys apie galimas rizikas. Pastarasis metodas gerokai efektyvesnis nei pirmasis, rizika tampa visiškai valdoma, galima tiksliai ir greitai prognozuoti jos poveikį, įvertinti tai finansiškai ir pasirinkti geriausią rizikos valdymo būdą.
4. Rizikos valdymo priemonių parinkimas	Tai toleruotinių ir netoleruotinių rizikų atrinkimas bei būdų ir priemonių, užtikrinančių efektyvų apsisaugojimą nuo jų, parinkimas. Svarbu, kad rizikos valdymo priemonės būtų mažesnės nei pačios rizikos sukelti nuostoliai, taip pat svarbu, kad ji būtų patikima ir nesukeltų kitos, nevaldomos rizikos.
5. Rizikos kontrolė	Dažniausiai realūs procesai skiriasi nuo numatytų bei reglamentuotų ir svarbu atlikti atitinkamus koregavimus prieš kitą ciklą, kad atsiradę nukrypimai neiškraipytų valdymo proceso.

Detalesnis rizikos valdymo etapų turinys atsispindi 2 lentelėje.

Atskiri autoriai rizikos valdymo etapų eiliškumą nurodo kiek kitokį, tačiau manoma, jog 5 pav. ir 2 lentelėje pateiktas valdymo ciklo eiliškumas yra nuoseklus, kartoja realiai vykstančius procesus, gali būti lengvai adaptuojamas praktikoje.

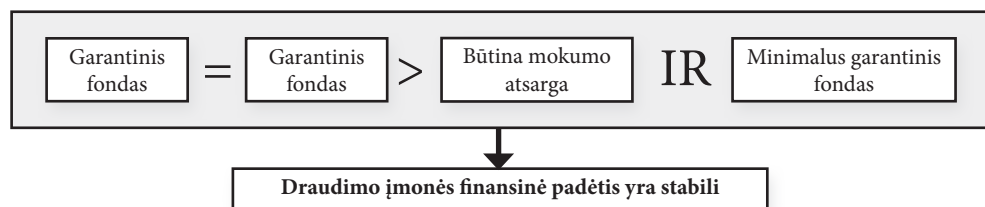
Anksčiau nagrinėti rizikos valdymo etapai gali būti taikomi bet kurio ūkio subjekto veikloje, taip pat ir draudimo įmonėse, tačiau rizikos įvertinimas dėl draudimo veiklos specifikos yra išskirtinis ir verta jį aptarti.

Pirmosios ES direktyvos draudimo įmonių mokumui buvo priimtos 1973 m. ne gyvybės draudimui (73/239/EEB) ir 1979 m. gyvybės draudimui (79/267/EEB). Įstojus į ES, Lietuvai šie reikalavimai tapo privalomi, tačiau reikalavimų, atitinkančių

ES standartus Lietuvos draudimo įmonių mokumui, buvo laikomasi jau nuo 1997 m. 2002 m. ES direktyvos buvo papildytos (nustatyta nauji minimalaus garantinio fondo dydžiai ir jų indeksavimo tvarka). Direktyvose numatyta, jog draudimo įmonėse turi būti privaloma pakankama mokumo atsarga visai veiklai vykdyti (<http://www.dpk.lt>):

1. Turima mokumo atsarga yra ne mažesnė už būtinąją mokumo atsargą.
2. Garantinis fondas yra ne mažesnis už minimalų garantinį fondą.

Remiantis minėtomis ES draudimo direktyvomis ir Lietuvos Respublikos draudimo įstatymu, Lietuvos Respublikos draudimo priežiūros komisija (DPK) 2004 m. patvirtino mokumo atsargos skaičiavimo metodiką, o 2007 m. pakeitus nutarimą buvo nustatyti indeksuoti minimalaus

6 pav. Draudimo įmonių finansinio stabilumo vertinimo modelis pagal Mokumas I

garantinio fondo dydžiai. Lietuvos draudimo įmonėse turima mokumo atsarga yra lygi garantiniam fondui ir turi būti ne mažesnė nei būtinoji mokumo atsarga bei minimalus garantinis fondas. Būtinės sąlygos Lietuvos draudimo įmonės mokumui atspindi 6 pav.

Pažymėtina, kad jeigu draudimo įmonės garantinis fondas yra mažesnis nei reglamentuotas minimalus garantinis fondas, tai tokia padėtis reglamentuotu laiku ir sąlygomis turi būti ištaisyta, antraip draudimo įmonė gali netekti licencijos.

Tyrimai rodo, jog draudimo įmonių finansinio stabilumo vertinimo modelis (Mokumas I) turi nedaug kokybinių reikalavimų, susijusių su rizikos valdymu, draudimo rizikos nėra diferencijuojamos, nepakankamai atsižvelgiama į pagrindines rizikos rūšis – rinkos, kredito, operacinę, taip pat į perdraudimo patikimumą. Pagal Mokumas I modelį draudimo įmonės finansinis stabilumas vertinamas praityje, t. y. neorientuotas į ateitį (European Commission, Linartas, 2003). Be šių Mokumas I trūkumų, dar galima išskirti globalesnius dabar praktikoje taikomo modelio ribotumus (European Commission):

- nepakankama grupių priežiūra (valdymo ir priežiūros neatitikimai kelia pavojų, kad bus nepastebėta tam tikros visai grupei būdingos rizikos);
- bendrosios rinkos veikimo apribojimai (dabartinius ES sistemos standartus

galima papildyti nacionalinio lygio taisyklėmis, o tai iškreipia bendros draudimo rinkos veikimą, didina ES draudikų ir draudėjų išlaidas bei trukdo konkurencijai);

- nepakankama tarptautinė ir sektorių konvergencija (kenkia ES draudikų konkurencingumui).

A. Linarto (2003) atlikto tyrimo rezultatai Lietuvos sąlygomis taip pat rodo, kad 6 pav. pateiktos sąlygos nėra pakankamos draudimo įmonės finansiniam stabilumui įvertinti. 1998–2002 m. istoriniai duomenys parodė, kad dėl pablogėjusios finansinės padėties savo veiklą nutraukė 10 draudimo įmonių, iš jų 9 ne gyvybės draudimo įmonės. Įdomu tai, jog 5 iš 9 atvejų draudimo įmonės nemokumą sąlygojo veiksniai, neįtraukti į Lietuvos mokumo atsargos skaičiavimo modelį.

Modelio Mokumas I trūkumai ir neatitikimas šiuolaikinės dinamiškos draudimo rinkos sąlygojo naujų draudimo veiklos finansinio stabilumo vertinimo metodų paiešką. EK kartu su Europos draudimo ir profesinių pensijų priežiūros institucijų komitetu (angl. *Comitee of European Insurance and Occupational Pensions Supervisors – CEIOPS*) parengė naujus, rizika grindžiamus reikalavimus draudimo ir perdraudimo įmonių mokumui Mokumas II. 2007 m. liepos 10 d. EK patvirtino Mokumas II direktyvos projektą. Mokumas II yra naujas, didelės apimties projektas

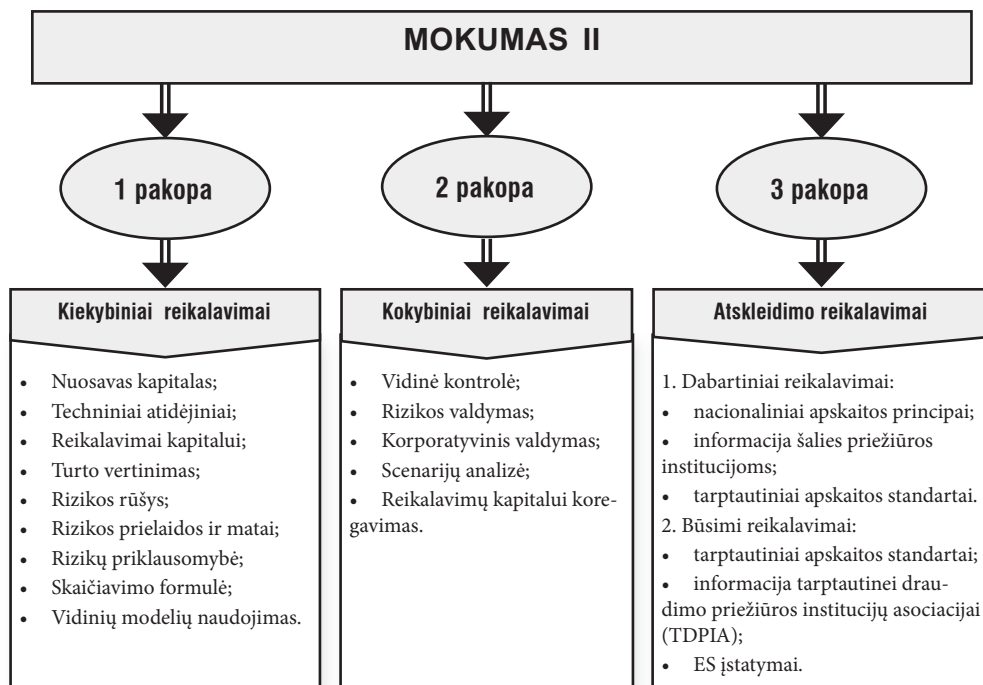
ir tiksliai nusakyti galimus jo poveikius iš anksto yra sudėtinga. Todėl CEOIPS komitetas organizuoja kiekybinio poveikio draudimo įmonių mokumui studijas, pasitelkdamas darbo grupes, kuriose dalyvauja ir Lietuvos DPK atstovai, taip pat kai kurios Lietuvos draudimo įmonės. EK siekia Mokumas II projektą įgyvendinti 2012 m.

Mokumas II, kaip ir Bazelio reikalavimai bankams, susideda iš trijų pakopų (7 pav.). Pagal kiekybinius reikalavimus nustatomi finansiniai ištekliai (nuosavas kapitalas ir techniniai atidėjiniai), kuriems esant draudikas ir perdraudikas yra mokus. Vietoje Mokumas I mokumo atsargos reikalavimai draudimo įmonės kapitalui iš esmės keičiasi: kapitalas turi padengti mokumo kapitalo reikalavimus (angl. *Solvency Capital Requirements – SCR*) ir minimalius kapitalo reikalavimus (angl. *Minimal Capital Requirements – MCR*). SCR reiškia tikimybę, jog atitinkanti šį reikalavimą draudimo įmonė dar bent metus tęs veiklą (nesubankrutuos), esant 99,5 proc., o atitinkanti MCR – 80–90 proc. Kapitalo dydis ($MCR+1/2(SCR-MCR)$) turi būti visiškai padengtas draudimo įmonės kapitalu. Manoma, jog „grindys“ (1–3 mln. EUR, suma dar tikslinama) yra kapitalo dydis, kurio nesuformavusi įmonė negalės tęsti veikos (www.dpk.lt).

Reikalaujamas mokumo kapitalas gali būti įvertintas taikant skaičiavimo formulę arba vidinį įmonės rizikos valdymo modelį (pasirinktą modelį tvirtins priežiūros institucija). Prognozuojama, jog mokumo kapitalas, apskaičiuotas pagal formulę, bus kiek didesnis nei vidiniame modelyje, nes formulėje sunku detalai bei realiai įvertinti konkrečios draudimo įmonės visų rizikų tikimybes. Pažymėtina, kad skaičiavimo formulės parametrai bus žinomi 2009 m. antroje pusėje ([\[mas2.php\]\(#\)\). Anot M. Eling, H. Schmeiser ir J. T. Schmit \(2007\), skaičiavimo formulėje ir vidiniuose modeliuose įvertinamos tokios rizikos: draudimo \(dėl neteisingų įmokų ir techninių atidėjinių, katastrofų įtakos neįvertinimo\); kreditinės \(dėl debitorinių įsipareigojimų nevykdymo\); rinkos \(dėl finansinių priemonių rinkos vertės svyravimo bei investicijų nuvertėjimo\); operacinės \(dėl sąnaudų padidėjimo\). Taip pat numatoma neapriboti draudimo įmonės investicijų \(dabar ribojama\), nes turto rizika įvertinama SCR ir MCR skaičiavimuose.](http://www.dpk.lt/moku-</p></div><div data-bbox=)

Kokybiniai reikalavimai (2 pakopa) papildo 1-osios pakopos reikalavimus ir apibrėžia priežiūros kontrolės sistemą. Draudimo (perdraudimo) įmonės pačios formuluoja rizikos vidinės kontrolės principus, vertina ir valdo riziką atsižvelgdamos ne tik į istorinius duomenis, bet ir į ateities nepalankius įvykius, galinčius daryti įtaką įmonės finansinei būklei bei trikdyti veiklos stabilumą. Tam tikslui gali būti panaudota scenarijų analizė, siekiant išsiaiškinti galimus poveikius draudimo įmonės galutiniam rezultatui ir sieti juos su kapitalo koregavimu. Įgyvendinus Mokumas II direktyvinį projektą, keisis ir priežiūros institucijų funkcijos. Pastarosios institucijos vertins draudimo įmonių rizikos valdymo sistemos kokybę, taps atsakingos už tai, kad laiku pastebėtų dėl finansinių, organizacinių bei kitų priežasčių padidėjusios rizikos draudimo įmonės ir reikalautų didesnio mokumo kapitalo rizikai sumažinti.

Atskleidimo reikalavimai (3 pakopa) įpareigoja draudimo (perdraudimo) įmones viešai skelbti daugiau informacijos apie savo veiklą, t. y. viešai rodyti ne tik finansinę atskaitomybę, bet ir mokumo rodiklius. Vieša informacija turėtų atitikti TDPIA reikalavimus ir Tarptautinius aps-

7 pav. Mokumas II struktūrinis modelis

Šaltinis: CEA (2006).

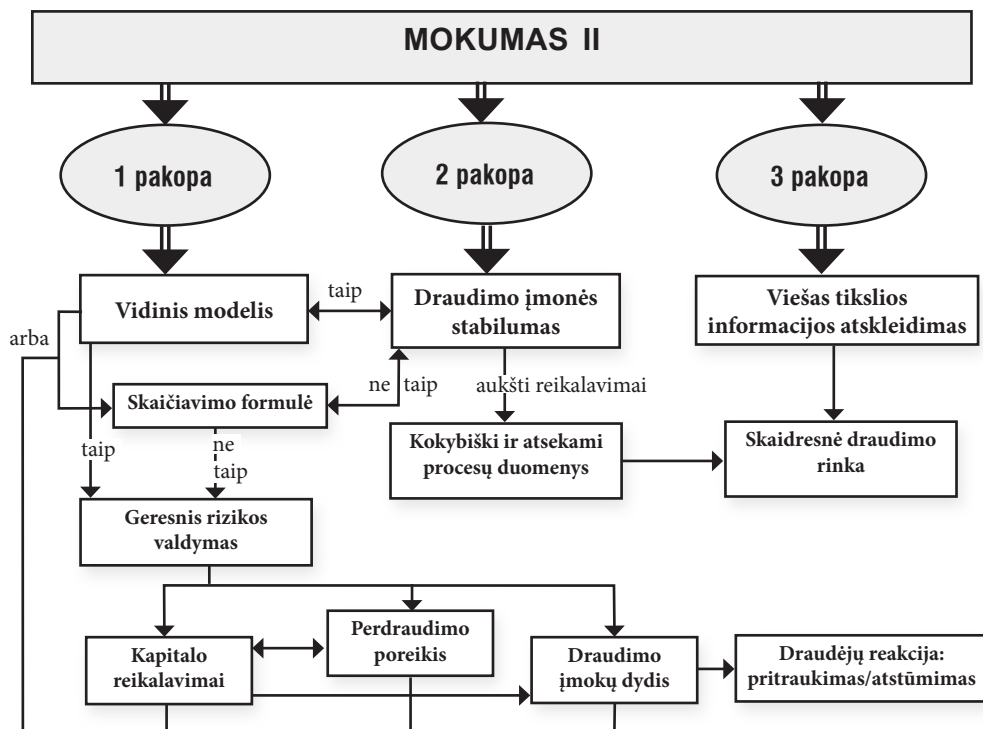
kaitos standartus. Visa tai didins draudimo veiklos skaidrumą bei patikimumą.

Anksčiau pavaizduoto Mokumas II struktūros modelyje skirtingų pakopų reikalavimai yra tarpusavyje susiję ir priklausomi vieni nuo kitų. Ryšiai ir priklausomybės tarp kiekybinių, kokybinių ir atskleidimo reikalavimų vaizduojami autorių sudarytame galimų Mokumas II poveikių modelyje (8 pav.). Modelio ryšiai bei poveikiai nurodyti logiškai siejant pakopų elementus ir galimą jų sąveikavimą pagal ES reikalavimus.

Pradžia laikomas pirmasis antrosios pakopos elementas, kuris teigia, kad pasirinktasis modelis turi atspindėti realų draudimo įmonės veiklos stabilumo lygį. Realios draudimo įmonės padėties atspindėjimas yra vienas iš pagrindinių naujų

reikalavimų tikslų, nes senieji reikalavimai ne visada galėjo tai užtikrinti. Iš minėto reikalavimo kyla aukštos kokybės duomenų poreikis. Šis sąryšis yra labai svarbus, nes net ir esant geram rizikos valdymui dėl pateikiamų nepakankamos kokybės bei netikslių duomenų patikimai įmonės reali padėtis neatsispindės. Tai akcentuojama ir ES direktyvoje Mokumas II.

Kaip anksčiau minėta, draudikas (perdraudikas) savo įmonės kapitalo reikalavimus galės vertinti pagal vidinį modelį arba skaičiavimo formulę. Tikimybė, kad vidinis modelis pagerins įmonės rizikos valdymą, yra didesnė nei tikimybė, kad rizikos valdymas pagerės naudojant standartinius skaičiavimus, nes formulėje sunku realiai atspindėti draudimo įmonės specifiškumą. Pasirinkus formulę, situacija priklausys ir

8 pav. Rizikos reikalavimų galimų poveikių modelis draudimo veiklai pagal ES direktyvą Mokumas II

nuo to, kaip rizika įmonėje buvo valdoma iki tol. Jei reikalavimai buvo dideli, tai standartinė formulė jų nepagerins, tačiau jei rizikos nebuvo valdomos tinkamai, tai rizikos valdymas apskritai, naudojant ir šią formulę, turėtų pagerėti. Bet kokiu atveju Mokumas II yra orientuotas į sistemas, grįstas visuminiu rizikų valdymu, sukūrimą.

Pasikeitus kapitalo pakankamumo reikalavimams, pagal naujus, norint juos atitikti, gali tekti rizikos perdrausti daugiau. Tačiau paaiškėjus, kad įmonė turi pakankamai kapitalo naujesiems reikalavimams, perdraudimo poreikis gali sumažėti. Taigi egzistuoja sąryšis tarp kapitalo reikalavimų ir perdraudimo poreikio.

Kapitalo poreikio pasikeitimas dėl naujų reikalavimų gali turėti įtakos draudimo

produktų kainoms. Kainų sumažėjimas sąlygotų draudimo klientų pritraukimą, o kainų padidėjimas – jų atstūmimą. Draudėjai teigiamai reaguotų ir į viešosios tikslios informacijos atskleidimą apie draudimo įmones, bei sąlygotų jų pasirinkimą.

Mokumo reikalavimų įvertinimas Lietuvos sąlygomis

Lietuvai esant pilnateise Europos Sąjungos nare taip pat bus privalu laikytis naujų draudimo įmonių mokumo reikalavimų. Siekiant įvertinti galimus Mokumas II poveikius Lietuvos draudimo rinkai, atliktas praktinis tyrimas.

Tyrimo metodologija

Tyrimo tikslas – nustatyti, kaip Mokumas II reikalavimai paveiks Lietuvos draudimo rinkos dalyvių rizikos valdymą pagal 3 lentelėje suformuluotas hipotezes.

Pagal renkamos informacijos pobūdį moksliniai tyrimai gali būti kiekybiniai ir kokybiniai. Pagal tai, ką norima ištirti, ir priklauso metodo pasirinkimas (Luobikienė, 2003). Kadangi nagrinėjama problema yra kompleksiška, multidimensiška, turinti savitą poveikį įvairioms draudimo įmonėms, atlikti kiekybinį tyrimą nebūtų tikslinga. Atsižvelgiant į norą išaiškinti, koks naujųjų draudimo įmonių mokumo reikalavimų (Mokumas II) poveikis Lietuvos draudimo rinkai ir konkrečioms jos dalyviams, aišku, kad kokybinis tyrimo metodas yra labiau priimtinas tyrimo tikslui pasiekti, nes šiuo atveju „reikalingas detalus (išsamus) dalyko suvokimas ir paaiškinimas“ (Luobikienė, 2003).

J. W. Creswell (1998) ir K. F. Punch (1998) išskiria keletą plačiausiai taikomų kokybinių tyrimų strategijų: atvejo studiją, etnografiją, pagrindimo (angl. *grounded*) teoriją ir biografinę studiją. Etnografi-

ja – kultūros aprašymas, gyvenimo būdo suvokimas studijos dalyvio požiūriu. Biografinė studija aprašo individų gyvenimo istoriją. Abi šios strategijos netinka nagrinėjamu atveju. Pagrindimo teorija labiau bando kurti naują teoriją, nei remiasi jau egzistuojančiomis teorijomis. Taigi, pasinaudojant atmetimo principu, labiausiai tinkama tyrimo strategija yra atvejo studija. Atvejo studija – tai vieno atvejo detalus tyrimas siekiant kuo labiau išplėtoti atvejo sampratą. „Vieno atvejo tyrimą kaip savarankišką tyrimo formą nuo kitų skiria ne metodai, o dėmesys individualiam, atskiram atvejui“ (Kardelis, 2002). Atvejų studijoms geriausiai tinka apklausos tyrimo metodas. Pasak I. Luobikienę (2003), bendru atveju apklausa – „tai tokia duomenų rinkimo technika, kai respondentai iš esmės tuo pačiu (arba artimu jam) metu atsakinėja į raštu (anketoje) ar žodžiu (klausėjo) pateiktus klausimus“. Naudingiausia nagrinėjamos temos atveju būtų buvę naudoti vieną iš populiariausių apklausos rūšių – interviu, tačiau dėl informantų užimtumo to nepavyko įgyvendinti ir apklausa buvo vykdoma elektroniniu

3 lentelė

Hipotezės

H1. Mokumas II padidins rizikos valdymo svarbą bei užtikrins draudimo įmonių mokumą geriau nei prieš tai buvusios direktyvos.
H2. Įgyvendinus Mokumas II reikalavimus, bus galima išvengti visų krizių draudimo rinkoje ir draudimo įmonių bankrotų.
H3. Mokumas II yra reikalingas ir bus naudingas Lietuvos draudimo rinkai.
H4. Draudimo įmonės bus linkusios rinktis vidinius modelius, o ne skaičiavimo formulę.
H5. Mokumas II paveiks draudimo įmonių kapitalo poreikį.
H6. Mokumas II reikalavimai Lietuvos draudimo įmonėse darys įtaką perdraudimo poreikiui.
H7. Mokumas II paveiks draudimo produktų kainas.
H8. Lietuvos draudimo įmonės aktyviai bei atsakingai rengiasi įgyvendinti Mokumas II.
H9. Mokumas II reikalavimai duomenų kokybei yra didelis iššūkis Lietuvos draudimo įmonėms. Šių reikalavimų vykdymas pareikalaus daug papildomų lėšų.
H10. Mokumas II įgyvendinimo datos nukėlimas keliems metams rodo nesklaidžią direktyvos rengimo eigą.

paštu bei telefonu. Tiek apklausos elektroniniu paštu, tiek ir telefonu atveju visiems informantams buvo pateikiamas tas pats atvirų klausimų, neturinčių galimų atsakymų variantų ir reikalaujančių asmeninės nuomonės ar atstovaujamos organizacijos pozicijos išreiškimo, sąrašas. Klausimai respondentams buvo formuluojami taip, kad atsiskleistų Mokumas II pranašumai, ribotumai, abejonės keliantys reikalavimai. Pagal informantams pateiktus klausimus suformuluota 10 jau minėtų hipotezių. Kadangi su kiekvienu informantu dėl apklausos buvo tariamasi tiesiogiai, buvo panaikinti netiesioginės apklausos trūkumai – skubotas atsakinėjimas į klausimus, polinkis neatsakyti į atvirus klausimus.

Atliktos šešių atvejų studijos – Lietuvos DPK dviejų atstovų ir keturių draudimo įmonių atstovų (AB „Lietuvos draudimas“, UADB „ERGO Lietuva“, UAB DK „PZU Lietuva“ ir UAB „IF Draudimas“). DPK yra svarbi institucija, atsakinga už rizikos reikalavimų (Mokumas II) įgyvendinimą Lietuvoje, o draudimo įmonės užima didelę draudimo rinkos dalį, nes tikimasi, kad Mokumas II didžiausią įtaką turės didelėms draudimo įmonėms. Siekiant kuo geriau suprasti kiekvieną nagrinėjamą atvejį, kokybinio tyrimo metu detaliai nagrinėjamas kiekvienas detalus atvejis.

Išskiriame tokius tyrimo apribojimus:

- Kiekvienoje Lietuvos draudimo įmonėje yra nedaug su Mokumas II dirbančių asmenų, daugeliu atvejų buvo nurodomas vienas ar keli asmenys, dažniausiai aktuarai;
- Kai kurios Lietuvos draudimo įmonės dėl neaiškių priežasčių nepanoro bendradarbiauti tiriamu klausimu.

Tyrimo atvejų analizė

Suformuluotos hipotezės skirtos Mokumas II reikalavimams nagrinėti iš dviejų

pusių, t. y. hipotezės H1–H7 skirtos nagrinėti, kokie galimi poveikiai, o hipotezės H8–H10 – išsiaiškinti, kokia yra dabartinė projekto būsena Lietuvos draudimo veiklos aplinkoje.

H1. Visose atvejų studijose nagrinėtos įmonės ir DPK atstovai sutinka, jog naujieji mokumo reikalavimai (Mokumas II) geriau atspindės draudimo įmonių mokumą nei Mokumas I.

H2. Nors ir sutinkama, kad Mokumas II yra pažangesnė draudimo įmonių mokumo vertinimo sistema (H1), tačiau įmonių bankroto atvejų vargu ar bus galima išvengti (UAB „PZU Lietuva“); kai kurių krizių bei bankrotų draudimo rinkoje pavyktų išvengti, bet ne reorganizavimų ar prisijungimų atvejų (AB „Lietuvos draudimas“); kai kurių krizių šalies draudimo rinkoje būtų pavykę išvengti (UAB „ERGO Lietuva“); nuo visų krizių jokia sistema negali apsaugoti (UAB „IF Draudimas“).

H3. Beveik visi respondentai mano, jog nauji mokumo reikalavimai darys teigiamą įtaką ne tik Lietuvos, bet visos ES draudimo rinkai, tačiau galbūt neliks smulkių draudimo įmonių, išliks tik „stipriausios“ (UAB „PZU Lietuva“, AB „Lietuvos draudimas“), ir abejojama – dėl skirtingų situacijų ES šalių narių draudimo rinkose gali būti sudėtinga suderinti naujus reikalavimus (AB „Lietuvos draudimas“).

H4. DPK atstovų nuomone, į vidinius modelius investuos tik didžiosios draudimo įmonės. Nei viena atvejų studijose apklausta draudimo įmonė dar nėra apsisprendusi, ar naudosis vidinį modelį (laikoma nurodymų iš aukštesnių institucijų ar grupės), ar skaičiavimo formulę, nors visi respondentai pripažįsta, kad formulėje neatsispindės įmonės veiklos specifiškumas. Tačiau joje atsispindės rizikos ir tai gerins rizikos valdymą; formulė yra sudėtinga; kai kurioms rizikos rūšims (pvz., katastro-

fų įvertinimo) nežinoma metodika (UAB „PZU Lietuva“); apsisprendimą rasti padės dalyvavimas ES organizuojamose kiekybinės įtakos studijose (UAB „IF Draudimas“).

H5. Pagal Mokumas II draudimo įmonių kapitalo poreikis yra tiesiogiai susijęs su tuo, su kokiomis rizikomis įmonė susiduria, kaip tiksliai jos įvertinamos ir kaip tinkamai yra valdoma rizika. Galima reikalaujamą kapitalą sumažinti pagerinus rizikos valdymą t. y. diversifikuojant riziką ir remiantis ne pasirašytų įmokų, bet prisiimamos rizikos apimtimi. Tai viena iš pagrindinių paskatų naujesiems Mokumas II reikalavimams anot visų respondentų. Skaiciavimo formule įvertintas mokumo kapitalas bus didesnis nei vidinio modelio atveju (UAB „ERGO Lietuva“).

H6. Atsakant į šį klausimą, respondentų nuomonės išsiskyrė: perdraudimo poreikio pokytis priklausys nuo įmonės rizikos profilio (DPK); priklausys nuo to, kaip draudimo įmonės jį taikė iki šiol (UAB „ERGO Lietuva“); nauji mokumo reikalavimai neturėtų sąlygoti įmonės perdraudimo politikos pokyčių (UAB „IF Draudimas“).

H7. Ir vėl respondentų atsakymai yra nevienareikšmiai: draudimo produktų kainų diferencijavimas priklauso nuo informacijos apie klientus (AB „Lietuvos draudimas“), Mokumas II gali daryti įtaką draudimo produktų kainų diferencijavimui ir pačioms kainoms, tačiau kaip, dar įvardyti anksti (UAB „IF Draudimas“); Mokumas II tiesioginės įtakos draudimo produktų kainoms neturi (UAB „ERGO Lietuva“). Kartu pritariama, kad draudėjų reakcija į draudimo įmokų dydį egzistuoja.

H8. DPK nurodo, kad nors Mokumas II reikalavimai aktualesni didelėms draudimo įmonėms, tačiau pastebima, kad ir mažesnės draudimo įmonės jais labiau su-

sidomi. Bendrai Lietuvos atveju vis didėjančią susidomėjimą rodo tai, kad daugėja draudimo įmonių, dalyvaujančių ES kiekybinės įtakos studijose.

H9. Atsakymuose gauta priešprieša tarp draudimo įmonių ir DPK nuomonės. DPK nuomone, reikės daug lėšų norint įgyvendinti naujuosius reikalavimus duomenų kokybei ir atsekamumui, įmonės susidurs su detalesnės informacijos stygiumi, rizikos analitikų trūkumu. Draudimo įmonės mano, jog nauji reikalavimai duomenų kokybei ir atsekamumui susirūpinimo nekels (AB „Lietuvos draudimas“, UAB „ERGO Lietuva“, UAB „IF Draudimas“). Tik UAB „PZU Lietuva“ mano, kad susidurs su problema – istorinės informacijos trūkumu.

H10. Visų draudimo įmonių atstovai vienareikšmiškai atsakė, kad neigiamų Mokumas II įdiegimo vėlinimo ar eigos aspektų nepastebima, geriau sudėtingą sistemą tinkamai suderinti prieš įdiegiant.

Galimas ES mokumo reikalavimų (Mokumas II) poveikis draudimo rinkos dalyvių veiklai

Praktinis tyrimas rodo, kad apklaustiems Lietuvos draudimo rinkos dalyviams nauji ES mokumo reikalavimai (Mokumas II) yra svarbūs jų veikloje: manoma, jog rizikos valdymas taps įmonės veiklos dalimi ir apskritai padės tobulinti ne tik šalies, bet ir ES draudimo rinkos rizikos valdymo procesą. Nors vieno respondento nuomone, harmonizuoti aptariamus reikalavimus ES šalių narių mastu gali būti sunku. Žinoma, dėl esančių skirtingų nacionalinių draudimo įmonių mokumo vertinimo taisyklių ir vietinių interesų tokie sunkumai gali kilti, tačiau Mokumas II modelyje yra ir pasirinkimo laisvė, draudimo įmonės įvaiz-

džio pokytis dėl skaidresnės veiklos taip pat turėtų būti patrauklus. Jeigu Mokumas II reikalavimų derinimas užtruktų, galima projektą įdiegti vėliau (dabar planuojama realizuoti 2012 m.), juolab kad respondentai tam neprieštarauja ir nori geriau pasirengti tokios sudėtingos sistemos ir jos procesų diegimui. Lietuvos draudimo įmonės ir pačios aktyviai rengiasi įgyvendinti Mokumas II, nes, kaip pastebi Lietuvos DPK, daugėja įmonių (ne tik stambių), dalyvaujančių ES kiekybinio poveikio studijose ir prisidedančių prie Mokumas II nuostatų derinimo ES šalių bei nacionalinėje erdvėje. Dėl stipresnės konkurencijos ES šalių ir Lietuvos draudimo rinkoje gali išlikti tik stambesnės draudimo įmonės, turėdamos daugiau išteklių veiklos stabilumui palaikyti. Straipsnio autorės pritaria respondentams, manantiems, jog nauja draudimo įmonių mokumo vertinimo sistema neturėtų būti pagrindinė krizių pašalinimo draudimo rinkoje priežastis. Praktika rodo, kad krizių bei draudimo įmonių bankrotų svarbiausios priežastys yra globalizacija bei integracija, intensyvi konkurencija, dideli, iš anksto sunkiai įžvelgiami ir suvokiami ateities draudimo įmonių nuostoliai. Pvz., dėl asbesto (sukelia vėžinius susirgimus – prieš 20 metų nebuvo žinoma) draudimo bendrovės išmoka iš dabar gaunamo pelno milijardines sumas (žmonėms atlyginama žala). Pasyvus rūkymas gali būti kitas toks „asbesto atvejis“ (Katkevičius, 2007).

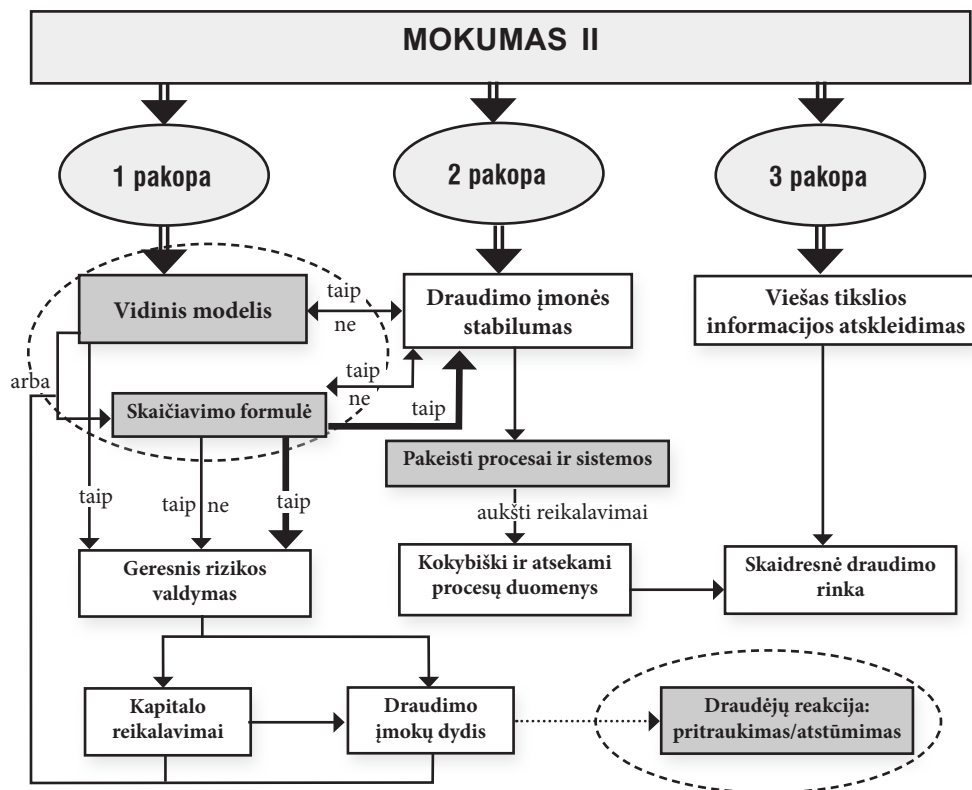
Taigi, hipotetinės respondentų nuostatos, skirtos dabartinei projekto būsena Lietuvoje nusakyti, rodo, jog kai kurie šalies draudimo rinkos veikėjai yra ne mažiau subrendę nei, autorių manymu, išsivysčiusių ES šalių draudimo rinkos veikėjai. Jie sutinka, kad atėjo laikas pereiti nuo taisyklėmis grindžiamos draudimo įmonių mokumo reikalavimų sistemos

prie rizika grindžiamos sistemos, kuri yra gerokai sudėtingesnė nei pirmoji ir būtų neįveikiama, jei dalyviai nesirengtų. Lietuvoje yra draudimo įmonių, besirengiančių priimti joms suteikiamą atsakomybę dėl rizika grindžiamos veiklos.

Atsižvelgiant į Lietuvos DPK ir dalyvavusių tyrime draudimo bendrovių dabartinę poziciją, 9 pav. pateikiamas koreguotas (didesnis ryškumas) Mokumas II poveikių Lietuvos draudimo rinkos dalyvių veiklai hipotetinis modelis.

Geresnis rizikos valdymas draudimo įmonėse labiausiai priklauso nuo rizikos įvertinimo būdo pasirinkimo (vidinis modelis ar skaičiavimo formulė) ir nuo rizikos valdymo kokybės, iki kol bus įdiegta nauja sistema. Lietuvos draudimo įmonės dar nėra apsisprendusios, kurį rizikos vertinimo būdą pasirenks. Abejojama dėl abiejų būdų. Kai kurios įmonės pasyviai laukia nurodymų iš aukštesnių institucijų ar grupės, aktyvesnės bendrovės apsisprendimą sieja su dalyvavimu ES organizuojamose kokybinės įtakos studijose (autorių manymu, pagrįstas sprendimas). Bendravimas su draudimo įmonių atstovais parodė, kad įmonės nėra linkusios besąlygiškai rinktis brangius vidinius modelius, juolab, kad abiejų būdų atvejais vertinamos visos rizikų rūšys (draudimo, kreditinė, operacinė ir rinkos). Tikėtina, jog pasyvesnės ir mažesnės draudimo bendrovės, siekdamos pagerinti rizikos valdymą ir su tuo susijusį veiklos stabilumą, pasirenks skaičiavimo formulę (mažiau pastangų, pigiau). Todėl pasirinkusią šią formulę draudimo įmonės gali būti vienareikšmiškai įsitikinusios, jog įmonėje gerės rizikos valdymas ir veiklos stabilumas (9 pav.).

Dėl draudimo įmonių kapitalo, perdraudimo ir įmokų dydžio pokyčių respondentų nuomonės taip pat nevienodos,

9 pav. Rizikos reikalavimų (Mokumas II) poveikių hipotetinis modelis Lietuvos draudimo rinkos dalyvių veiklai

netgi priešingos (dėl draudimo įmokų). Kaip teigia respondentai, nauji mokumo reikalavimai glaudžiai susiję su draudimo įmonės kapitalo padidėjimu ar sumažėjimu ir priklauso nuo prisiimamos rizikos ir jos valdymo rezultatyvumo. Perdraudimo poreikį sąlygoja įvairūs kiti veiksniai ir jis pasikeisti neturėtų (9 pav. šio aspekto nėra). Dėl draudimo įmokų dydžio nuomonės skirtingos, tačiau visi respondentai pastebi, jog draudėjų reakcija į draudimo produktų kainų pokyčius egzistuoja. Kadangi DPK ir draudimo įmonių, išskyrus UAB „PZU Lietuva“, nuomonės dėl kokybiškų ir atsekamų procesų duomenų skiriasi, tai darome prielaidą, jog draudimo įmonės šiuo aspektu ateitį mato per daug

optimistiškai, o DPK gali būti geriau įsigilinusi į naujuosius mokumo reikalavimus ir realiau apibūdinti būsimą situaciją. Be to, dabar Lietuvos draudimo įmonių pateikiama informacija visuomenei nepakankama, abejotinas jos skaidrumas. Žinoma, duomenų kokybei gerinti reikalingi tam tikri įmonės sistemų ir procesų pokyčiai bei papildomos lėšos, tačiau prireikus pakeistos draudimo įmonėse sistemos ir procesai didina draudimo rinkos skaidrumą.

Viską apibendrinusios straipsnio autorės mano, kad galimų ES mokumo reikalavimų poveikių Lietuvos draudimo rinkos dalyvių veiklai tyrimo rezultatai yra tik pradiniai, tačiau svarbūs tolesniam šios mokslinės problemos aiškinimui bei prak-

tinės padėties įvertinimui. Direktyvinis ES projektas Mokumas II yra sudėtingas bei kompleksiškas, didelės apimties, gali būti keičiamos kai kurios projekto nuostatos – taigi tikėtina, kad tolesni tyrimai atskleisų daugiau teigiamų ar neigiamų jo realizavimo aspektų.

Išvados

Išanalizavus rizikos valdymo teorinius aspektus bei atlikus praktinį tyrimą formuluojamos tokios išvados:

1. Pirminė ir prigimtine rizikos prasme yra laikomi pavojus ir grėsmė, tačiau mokslinėje literatūroje rizikos sampratą autoriai apibūdina įvairiai. Vieni jų įvardija tik neigiamus momentus (pavojų, grėsmę), kiti nusako ir teigiamų rezultatų atsiradimo galimybę, tretį mano, kad rizika gali kilti ir dėl veiksmų nesiėmimo. Autorių nuomone, draudimo rizika suprantama kaip nepageidaujamo draudiminio įvykio tikimybė. Riziką sąlygoja ateities neapibrėžtumas, susijęs su žmogaus menku gebėjimu nuspėti ateitį. Didėjant neapibrėžtumui didėja ir rizika. Tikslingas rizikos klasifikavimas gali būti reikšmingas rizikos valdymo sėkmingumui.

2. Tikslinga laikyti, kad rizikos valdymo procesas susideda iš penkių etapų, t. y. rizikos planavimo, identifikavimo ir įvertinimo, rizikos valdymo priemonių parinkimo, rizikos kontrolės, tačiau rizikos įvertinimas dėl draudimo veiklos specifikos yra išskirtinis. Draudimo įmonių būsimų pinigų srutai (pagrindinės pajamos ir išmokos, pajamos iš investicijų grąžos) yra kintantys dėl dažnai nenuspėjamų veiksnių dydžiai.

3. Pagrindiniai Mokumas I trūkumai (sistema yra statiška, neorientuota į ateitį, turi nedaug kokybinių reikalavimų, susi-

jusių su rizikos valdymu, nediferencijuojamos draudimo rizikos, nepakankamai atsižvelgiama į tokias rizikos rūšis: rinkos, kredito, operacinę, taip pat perdraudimo patikimumą) lemia, kad ši sistema nebeatitinka dabartinės draudimo rinkos reikalavimų ir sąlygoja naujų, rizikos valdymu grįstų, mokumo reikalavimų sukūrimo būtinybę.

4. EK kartu su Europos draudimo ir profesinių pensijų priežiūros institucijų komitetu parengė naujus, rizika grindžiamus, reikalavimus draudimo ir perdraudimo įmonių mokumui (projektą Mokumas II). Mokumas II susideda iš trijų pakopų (kiekybinių, kokybinių ir atskleidimo reikalavimų). Šioje direktyvoje iš esmės keičiasi reikalavimai draudimo įmonės kapitalui, t. y. kapitalas turi padengti mokumo kapitalo ir minimalaus kapitalo reikalavimus. Mokumo kapitalas gali būti įvertintas taikant vidinį įmonės valdymo modelį arba skaičiavimo formulę (pasirenka draudikas). Draudimo (perdraudimo) įmonės pačios formuluoja rizikos vidinės kontrolės principus, vertina ir valdo riziką, atsižvelgdamos ne tik į istorinius duomenis, bet ir į ateities nepageidaujamus įvykius, galinčius trikdyti įmonės stabilumą. Pagal Mokumas II keičiasi ir priežiūros institucijų funkcijos, t. y. jos tampa atsakingos už tai, kad laiku pastebėtų padidėjusios rizikos draudimo įmonės ir pareikalautų rizikai sumažinti didesnio mokumo kapitalo. Draudimo (perdraudimo) įmonės, viešai skelbdamos daugiau tikslios informacijos apie savo veiklą, didina draudimo veiklos skaidrumą bei patikimumą. Mokumas II yra naujas, sudėtingas, didelės apimties projektas ir tiksliai nusakyti galimus jo poveikius šalies draudimo rinkos dalyviams ir tuo labiau visos ES mastu be tyrimo rezultatų nacionalinėje erdvėje iš anksto yra sudėtinga.

5. Šiame darbe nagrinėjamas Mokumas II reikalavimų poveikis Lietuvos draudimo rinkos dalyvių rizikos valdymo sistemoms pagal 10 suformuluotų hipotezių. Darbe taikoma viena iš kokybinių tyrimų strategijų – atvejo studija, siekiant atskleisti kuo detalesnę bei gilesnę draudimo rinkos dalyvių poziciją. Atvejų studijoms labiausiai tinka apklausos tyrimo metodas. Vienas iš jų – interviu, panaudotas šiame tyrime. Atliktos 6 atvejų studijos – Lietuvos DPK dviejų atstovų ir keturių draudimo įmonių atstovų (AB „Lietuvos draudimas“, UAB „ERGO Lietuva“, UAB „PZU Lietuva“, UAB „IF draudimas“).

6. Remiantis tyrimo atvejų analize bei respondentų atsakymais pagal suformuluotas hipotezes, akcentuoti tokie pagrindiniai naujų mokumo reikalavimų Mokumas II galimo poveikio Lietuvos draudimo rinkos dalyvių veiklai aspektai: DPK ir tyrime dalyvavusios draudimo įmonės pripažįsta projekto naudingumą, kai kurios įmonės ak-

tyviai rengiasi jį įgyvendinti, prisiimdamos atsakomybę dėl rizika grindžiamos veiklos, manoma, kad rizikos valdymas taps įmonės veiklos dalimi ir padės tobulinti šalies bei ES šalių draudimo rinkos rizikos valdymo procesą; įmonės dar neapsisprendusios dėl rizikos įvertinimo būdo, abejojama tiek dėl vidinio modelio, tiek dėl skaičiavimo formulės (matyt, pasirinks įvairiai); kapitalo pokytis priklausys nuo prisiimamos rizikos ir jos valdymo rezultatyvumo, perdraudimo poreikis neturėtų keistis, dėl įmokų dydžio nuomonės prieštaringos; kad įmonių veikla būtų stabili bei draudimo rinka skaidri, reikalingi įmonės sistemų ir procesų pokyčiai.

7. Straipsnio autorės mano, kad ES mokumo reikalavimų poveikių Lietuvos draudimo rinkos dalyvių veiklai tyrimo rezultatai gali būti svarbūs tolesniam šios mokslinės problemos aiškinimui bei praktinės padėties įvertinimui, atskleistų daugiau teigiamų ar neigiamų ES projekto Mokumas II realizavimo aspektų.

Literatūra

1. Bagdonas, V. (1996). Verslo rizika. - Vilnius: Saulės vėjas.
2. Belinskaja, L., Bagdonavičius, K., Šernius, A. (2001). Draudimas. - Vilnius: Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų institutas.
3. Creswell, J.W. (1998). Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing among Five Traditions. - Thousand Oaks, CA:Sage.
4. CEA (Europos nacionalinių draudimo asociacijų federacija). Prieiga per internetą: <www.cea.asur.org>. [žiūrėta 2007 10 – 2008 04].
5. CEA (2006). Solvency II Introductory Guide. Prieiga per internetą: <http://www.cea.eu/uploads/DocumentsLibrary/documents/Solvency%20II%20-%20Introductory%20Guide.pdf>. [žiūrėta 2007 01 14].
6. CEIOPS (Europos draudimo ir profesinių pensijų priežiūros institucijų komitetas). Prieiga per internetą: <www.ceiops.org>. [žiūrėta 2007 10 – 2008 04].
7. Culp, Ch. (2007). Theory practice of Insurance. - Berno universitetas.
8. Čepinskis, J., Raškinis, D., Stankevičius, R., Šernius, A. (1999). Draudimas. - Kaunas: Pasaulio lietuvių kultūros, mokslo ir švietimo centras.
9. Čepinskis, J., Raškinis, D. (2005). Draudimo veikla. - Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
10. Draudimo informacinis portalas (2006). Prieiga per internetą: <www.draudimas.info>. [žiūrėta 2007 06 16].
11. Ефимов, С. Л. (1996). Деловая практика страхового агента и брокера. - Москва: Юнитию.
12. Eling, M., Schmeiser, H., Schmit, J. T. (2007). The Solvency II Process: Overview and Critical Analysis // Risk Management and Insurance Review, Vol. 10, No. 1. Prieiga per internetą: <http://www.blackwell-synergy.com/toc/rmir/10/1>. [žiūrėta 2008 01 03].
13. European Commission. Solvency. Prieiga per

- internetą: <http://ec.europa.eu/internalmarket/insurance/solvency/index_en.htm>. [žiūrėta 2007 10 – 2008 04].
14. Europos bendrijų komisija. Komisijos personalo darbinis dokumentas Solvency II poveikio vertinimo santrauka. 2007 liepos 7 d. Briuselis. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/internal_market/insurance/docs/solvency/impactassess/executive-summary_lt.pdf> [žiūrėta 2008 02 15].
 15. Garškienė, A. (1997). Verslo rizika. - Vilnius: Lietuvos informacijos institutas.
 16. Kardelis, K. (2002). Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. - Kaunas: Judex leidykla.
 17. Katkevičius, A. (2007). Parduoti saugumą // Verslo klasė. Nr. 12.
 18. Laskienė, D. (2003). Verslo rizikos valdymo modelis. - Daktaro disertacija. Kaunas.
 19. Lietuvos Respublikos draudimo priežiūros komisija. Prieiga per internetą: <www.dpk.lt>. [žiūrėta 2007 10 – 2008 04].
 20. Lietuvos Respublikos draudimo priežiūros komisija. Nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos draudimo priežiūros komisijos 2004 m. balandžio 13 d. nutarimo Nr. N-40 „Dėl mokumo atsargos skaičiavimo metodikos patvirtinimo“ pakeitimo“ 2008 m. sausio 29 d. Nr. N-13, Vilnius. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=314125&p_query=&p_tr2=>>. [žiūrėta 2008 kovo 25 d.].
 21. Linartas, A. (2003). Draudimo įmonių finansinio stabilumo vertinimas // Pinigų studijos. Nr. 2.
 22. Luobikienė, I. (2003). Sociologinių tyrimų metodika. - Kaunas: Technologija.
 23. Olin, M. (2004). An executive guide to Risk Management and total Cost of Risk. Marsh Risk Consulting. Prieiga per internetą: <<http://www.marsh.com/MarshPortal/resources?id=bcd942b46f324474afe28873f5888a69>>. [žiūrėta 2006 10 06].
 24. Punch, K. F. (1998). Introduction to Social Research. Quantitative and Qualitative Approaches. - Thousand Oaks, CA: Sage.
 25. Rejda, G. E. (1998). Principles of Risk Management and Insurance, sixth edition. - Addison Wesley Longman Inc.
 26. Rutkauskas, V. (2001). Finansinės rizikos valdymas. Daktaro disertacijos santrauka. - Vilnius: Technika.
 27. Schieg, M. (2006). Risk Management in Construction Management // Journal of Business Economics and Management, Vol. VII, No. 2.
 28. Stanford Encyclopedia of Philosophy. Prieiga per internetą: <<http://plato.stanford.edu/entries/risk/>>. [žiūrėta 2007 03 20].
 29. Шахов, В. В. (2003). Страхование. - Москва: Юнити.
 30. The Risk Management Guide. Prieiga per internetą: <<http://www.ruleworks.co.uk/cgi-bin/TUaz.exe?Guide=Risk&XL=R&t=Risk%20Management%20Knowledgebase>>. [žiūrėta 2007 05 29].
 31. Williams, C. A. Jr., Heins, R. M. (1985). Risk Management and Insurance, fifth edition. - McGraw-Hill book company.
 32. Vaitkevičiūtė, V. (2001). Tarptautinių žodžių žodynas. - Vilnius: Žodynas.

Straipsnis įteiktas: 2008 06 25

Parengtas publikuoti: 2008 12 01

Eugenija BUŠKEVIČIŪTĖ, Audronė LEŠKEVIČIŪTĖ

RISK MANAGEMENT IN INSURANCE BUSINESS

S u m m a r y

Developing industry caused that insurance became more than just a tool to protect from elemental and other risks but also a commercial profit seeking activity and insurance companies became important financial institutions. Economically insurance execute assets, income and credit retaining functions, protects from appearing of losses or reduces

the losses and is also an important capital market investor, paying taxes to budget. Socially insurance is a tool for keeping the welfare of humankind and reducing property differences. Because of insurance exclusive role in economy it is important to ensure stability of insurance companies. Risk management becomes necessary everyday life element in order

to be successful in doing insurance business, when such factors as uncertainty of the future, changes in market conditions and intensification of rivalry exists. Risk based solvency and capital adequacy requirements are being used more and more often to secure stability of insurance companies. According to nowadays situation these requirements are inadequate (the system is static, not future oriented, insurance risks are not differentiated, reliability of reinsurance is not considered enough). It is necessary to create new, risk based solvency requirements. Solvency II prepared by European Commission is taking into account needs of all the participants in insurance market and also orients in perspective evaluation management of all the risks inside the insurance company. Taking into account that insurance activity is important to the whole country, society, welfare of humankind and foreseeing that reality is changing constantly causing the need for more accurate and comprehensive information about the object under consideration it becomes essential to universally investigate risk management in insurance activity.

The new EU directive Solvency II is not being implemented yet. Not only participants of Lithuanian but also other EU countries insurance markets are just getting acquainted with the new requirements. The level of investigation of the possible effects of risk based requirements Solvency II on insurance market participants is low and not systematically researched. The evaluation of these effects is an important scientific problem. Separate moments of risk management in insurance activity and common solvency requirements were researched by different scientists: G. E. Rejda, C. A. Williams, Jr., B. B. Шахов, J. Čepinskis, D. Raškinis, V. Rutkauskas, L. Belinskaja, A. Garškienė, M. Schieg, Ch. Culp, A. Linartas and others. The scientific and practical novelty of this paper consists of risk identification applying EU insurance companies solvency requirements,

forming the instrumentation of the possible effects of Solvency II on insurance activity and preparation of the hypothetical model of the possible effects of Solvency II on Lithuanian insurance market and its participants based on the research.

This paper analysis the effects of Solvency II on risk management systems of Lithuanian insurance market participants according to 10 hypotheses formulated. Seeking to disclose the more detailed and profound position of insurance market participants, the case study research method is being applied. These are the main aspects of the new solvency requirements Solvency II possible effects on the activity of Lithuanian risk market participants: Insurance Supervisory Commission of the Republic of Lithuania and insurance companies that took part in the research recognize the benefits of the project, some companies positively prepare for its implementation assuming responsibility for the risk based activity; it is being expected that risk management will become a part of the activity of the company and will cause the improvement of risk management process in insurance market of the country and the whole EU insurance market; companies have not decided about the risk evaluation methods yet, there are doubts about both the inner models and the standard formula (possibility of variety in choosing); the change in amount of capital required will depend on the risk taken and effectiveness of the risk management, requirements of reinsurance should remain the same, there are contradictory opinions on the size of the insurance premiums. The stability of insurance companies' activity and the transparency of the insurance market will require changes in the processes and systems being used in the companies.

The results of the research of the EU solvency requirements on the activity of Lithuanian insurance market participants are important for the further explanation of this scientific problem and evaluation of the real situation.